

## **Altay Türklerinde Kıyamet Günü:**

### **Kalgançı Çak**

Çok eski zamanlardan beri, çeşitli tabiat afetleri insanları korkutmuş, bu korkular kavimlerin ve insanların birbirleriyle de olan mücadelesiyle karışarak kıyamet, "âhir zaman", Altay Türklerinde ise "Kalgançı Çak" (Kalan Son Zaman) tabirleriyle, dünyanın çökmesi tasavvurları anlatılmıştır. <sup>[1]</sup>

Eski Türkler, kıyamet meselesine daha az ilgi duymuşlardır. Kitabelerde dünyanın sonu ile ilgili net bilgiler mevcut değildir. Öyle gözüküyor ki, kıyamet anlayışı Budizm, Hristiyanlık ve İslamiyet etkisi ile oluşmuştur. Rus araştırmacılar da bu inanın bir senkretizm olduğu kanaatindedirler. Altaylılar kıyamet gününe "Kalgançı çak" adı verirken; diğer Türk toplulukları ise "Uluğ kün" adını vermişlerdir. <sup>[12]</sup> Uluğ Gün; deyimini Türkler, Müslüman olduktan sonra da kullanmışlardır. <sup>[2]</sup>

"Kalgançı Çak"ı tasvir eden iki rivayet tespit edilmiştir. Birincisi Televütler'e, ikincisi Telengitler'e aittir. <sup>[3]</sup>

Altay Türkleri, birgün dünyanın sonunun geleceğine inanırlar ve bu gelecek son güne, yani kıyamete "kalgancı çak" derler. Bu kelimenin Türkiye Türkçesinde karşılığı, "kalacak olan çağ" demektir. Kıyamet inancına göre, birgün insanlar çok azacak, günahattan korkmayacaklar ve kötülükler alıp başını gidecek. İyilik ilahı Ülgen, bu kötü insanlardan uzaklaşacak ve Erlik, yeryüzüne yaklaşacak. yardımcılarında Karaş ondan önce yeryüzüne çıkacak. Kişioğulları iyi Tanrı Ülgen'i

unutacaklar. Dünyada iyi güçler ile kötü güçler, savaşa tutuşacaklar. Milyonlarca insan ölecek. Karanlık dünya Tanrıları Erlik, Karaş ve Kerey, insanları karanlık dünyasına; iyi tanrılar Ülgen, Mangdı-Şire, Maydre aydınlığa, iyiliğe çekecek. Nihayet bir Ülgen kalacak ve o "Ölüler kalkın" diye bağırınca, bütün cesetler yeniden dirilecek. <sup>[4][5][6]</sup>

Kalgançı Çak geldiği, kara yer od'la (ateşle) kaplandığında Büyük Kaan Ata Tanrı (Kayra Kaan Ada Kuday), kulaklarını tıkar. O çağda dünya bozulur, yer ve kişi soyu mahvolur. Fitne ve fesat saçan acımasız yel, insanları heyecanlandırır. Töre bozulur. Tepeler çalkanır, demir üzeninin dibi delinir, çuvaldızın deliği yırtılır. Ulus, bozulur. İnsan, kara böcek gibi kanatlanır, gözlerine kan dolar. Kara su, kanla karışık akar. Yer uğuldar, dağlar sallanır, çukurlar-hendekler yıkılır. Gök gürler kenarı açılır, deniz çalkanır dibi görünür. Yerin altı üstüne gelir. Yosunlar öğütölüp toz olur. Gök sallanıp eteği açılır, deniz dalgaları dibi görünür. Deniz dibinden dokuz kara taş çıkar; dokuz taş dokuz yerinden yarılr; her taştan dokuz çemberli dokuz sandık çıkar; her sandıktan demir atlı dokuz kişi çıkar; bu kişilerden ikisi başkan olur. Bunların bindikleri atlar; Vuruşkan Ulu Sarı; adlı olur; ön ayakları kılıklı, kuyrukları bıçaklı olur; ağaca rastlarsa ağacı keser, diriye çarparsa diriye yok eder. İl güne rahat olmaz. Ay ile Güneş aydınlık vermez, ışıksız olur. Ağaçlar kökünden kopar, baba çocuğundan ayrılır, bitkiler mahvolur, soyu kurur. Analar sevgililerinden ayrılır, dul kalır. Yerde; köngül denilen bir ağulu ot biter, kökünden sarı çekirge çıkar; hayvanlara çarparsa hayvanların, insanlara çarparsa insanların kanını sömürür. İşte o zaman Şal-Yime haykırır:

«Bu yana bak Mangdaşire! Yardım et! Köngül otunu yok edemedim. Köngül otunun kökünde konur yılan var.»

Mangdaşire'den ses çıkmaz. Ondan yardım gelmeyince Şal-Yime, May-Tere'ye haykırır:

«Büyük kagan ulusunu bıraktı, cins aygır sürüsünü bıraktı. Yer alt üst oldu, sular kurudu. Yakalı giyimlerin yakası parçalandı. Yönetilen yurt ba sız kaldı. Ku lar yuvalarını, geyikler duraklarını, kadınlar yavrularını bıraktı.»

May-Tere'den ses çıkmaz. Bundan sonra Erlik'in kahramanlarından Kara  ile Kerey yer yüzüne çıkar. Onlar çıkınca  lgen'in kahramanları Mangda ire ile May-Tere gökten yere iner. Sava ırlar. May-Tere'nin kanı od (ateş) olup yeryüzünü kaplar.   te o zaman Kalgançı  ak olur. <sup>[7][8]</sup>

Alltay Türkleri arasındaki başka bir anlatıya göre ise  lgen, Tanrı'dan korkmayı ve kendilerini de i tirme i öğretmek üzere May-Tere'yi insanlara gönderecek. Buna kızan Erlik, May-Tere'ye saldırarak. May-Tere'nin kanı bütün dünyayı kıza boyayacak; dört bir yanı ate ler, alevler kaplayacak ve bunlar göklere değin yükselecek. O zaman  lgen gelecek ve ellerini çırpıp "Ey  l ler! Kalkın!" diyecek. Ölüler yerden, denizden, ateşten, ölüm geldiğinde bulundukları yerden çıkacaklar. Dünyadaki ateş Erlik'le birlikte onun taifesi olan bütün kötü kişileri yok edecek.   te o zaman "kalgan ı  ak" olacak. <sup>[8]</sup>

Teleüt Türklerine göre; "kalgan ı  ak" geldiğinde gök demir, yer sarı bakır olur. Hükümdarlar, birbirleriyle sava ır. Halklar, kötülük düşünmeye ba lar. Sert ta lar, ufalır. Katı ağaçlar, kırılır. İnsanların boyu, bir dirsek kadar kısalır. O ul babayı, baba o ulu tanımaz. Teleng tlerde de buna benzer rivayetler anlatılır. Bu zaman geldiğinde t re bozulur, tepeler çalkalanır, demir üzenginin dibi delinir,  uvaldızın deliği yırtılır. Toplumun düzeni bozulur. <sup>[7][4][5]</sup>

 nl  Alman bilimadamı Radloff ve Verbitskiy'nin derledikleri kıyamet mitosu ise edebiyatın betimleme sanatının ilk güzel örneklerinden birisidir:

 Kalgan ı  ak geldiği zaman gök demir, yer sarı bakır olur. Hanlar hanlara saldırır, uluslar birbirine kötülük düşünür, katı ta lar ufalır, sert ağaçlar kırılır. Kişi bir

dirsek kadar küçük olur. Baş parmak kadar erkek olur. Erlerin dizgini kısa olur (güçlerin elinde oyuncak olurlar). Ayak takımı, bey olur. Baba çocuğunu, çocuk babasını tanımaz (saymaz). Yaban soğanı pahalı olur. At başı kadar altına bir kap yemek verilmez. Ayak altında altın bulunur, onu alacak kimse bulunmaz.”<sup>[6]</sup>

Aşağıda, Şamanizm'in ahir zaman anlayışını yansıtan, Proben I'de<sup>[9]</sup> bulunan Altay Türkçesi metnini veriyoruz. Bu konuyu Abdülkadir İnan, "Şamanizm"<sup>[10]</sup> adlı eserinde Verbitskiy'den<sup>[11]</sup> de aldığı bilgilerle tanıtmıştı. Burada, bu dikkati çeken Altay dili metnini kıymetlendirmek amacıyla alıyoruz, sözlük bölümünün de metilin teferruatını anlamak için faydalı olacağı kanısındayız.<sup>[1]</sup>

### **Kalgançı Çak (Orjinal Metin)**

A.

(Teleŋet kijilerdŋ sözübile

(Teleget kişilerin sözü ile)

Ƙalgançı çak kelerde

Dünyanın sonu geldiğinde

Teŋeri temir polip Ƙalar,

Gökyüzü, demir olur

Yer yes polip Ƙalar,

Yeryüzü, bakır (pirinç) olur

Ƙân Ƙânğa Ƙançığar,

Hanlar birbirine kanıkar (saldırır)

Ƙalık Ƙalıkğa Ƙara sanajar,

Halklar, birbirini kara sanır (kötülük hazırlar)

adu taş, odılar,  
Katı taş, ufal(an)ır

adu ağaş, ęaęřalar,  
Katı ağaş, gevşer (yerinden kopar)

iji, ęarı(ř)ća polor  
Kişi, bir karış (bilek) kadar (küçük) olur

Ergeķçe er polor,  
Erkek, küçük parmak boyu olur

Er tişkini kışka polor,  
Erin dizgini kısa olur (yuların bağı)

Ayaķtıń pařka pı polor.  
Ayak, başa bey olur (Kâse başa bey olur)

Aba palazın tanıbas  
Baba çocuğunu tanımaz (şefkat göstermez)

Pala abazın tanıbas  
Çocuk babayı tanımaz (saygı göstermez)

Pağır paşka çığar,  
Başa bakır çıkar (Sarımsak, başa çıkar.)

At pajinća altın  
Atbaşı kadar altın

Ayaķtü aşka turbas,  
Bir kap yemeğe durmaz (değerini tutmaz)

Ayağ aldınağ altın ığar,  
Ayağın altından altın ıkar

Anı alar iji yok polor.  
Onu alan kişi olmaz.

B.

(Altay ijilerdiğ sbile)  
(Altay kişilerin s ile)

alđanı ağ elerde  
Dnyanın sonu geldiğinde

ara yer otđo alarda,  
Kara yer, ateş(l)e tutuştuğunda

ayrağanı ada uday,  
Kayrakan Ata Huday,

ulağın yaba tudnar.  
Kulağını kapatır.

Ol ağta orn puzlp  
O zaman yer(in dışı) bozulup

Orn, rn, zlp alar.  
Yer (toprak) ve rn, birbirinden kopar

uruğdaydığ u salđın  
(Bir) başbuğun kuvvetli sesi ıkarsa

ijini ubuğsdar,  
Kişiye sevindirir (avundurur)

Tönözök çaykalar,  
Bataklıktaki ot tümsekleri çalkalanır.

Temir üzeğe tübii tijiler,  
Demir üzeninin dibi delinir

Temene üdü yırtılar.  
İğne deliği, yırtılır.

Çalık yon puzılar,  
Halk, bozulur.

Kara kurt kanat tağınar,  
Kara böcek, kanat takınır,

Çara közünö kan çabılar.  
Kara göze kan yayılır.

Çara su çanbıla ağıar,  
Kara su, (su kaynakları) kanla (karışıp) akar.

Yer tigrirer, tü teskiner,  
Yer, tıkırdar; dağ, tersine döner.

Yemirt yemireler,  
Dağ yamaçları, çöker.

Tejeri tirlir,  
Gökyüzü, titrer.

Tejis çaykalar,  
Deniz, çalkalanır.

Yer aňdanıp ¼ırtıjı tmn polor,  
Yeryz aktarılıp st aŗađı gelir,

Yeŗes ¼odorılıp ¼ođı ¼alar,  
Ađaŗ yosunu koparılıp kl (tozu) kalır.

Teŗeri trmenıp, yig aŗılar,  
Gkyz depreyip dikiŗi aŗılır (yarılır),

Teŗis ¼aybalıp tb ¼rnr;  
Deniz, ¼alkalanıp dibi grnr;

Teŗis tiibnd  
Deniz dibinde

Toğus ayrı ¼ara taŗ,  
Dokuz ayrı kara taŗ,

Toğus yerden zler,  
Dokuz yerden kopar.

Toğus yerden iizlze,  
Dokuz yerden koparsa,

Toğus ¼urul ¼ayraŗ ¼ıđar,  
Dokuz kuŗaklı (evreli) kutu ¼ıkar.

Toğus temr att ¼iji aııaŗ ¼ıđar.  
Dokuz demir atlı kiŗi, ondan ¼ıkar.

Anıŗ eķz paŗŗı polor,  
Onun ikisi baŗbuđ olur



Alardıñ mingen attarı

Onların binmiş (binit) atları

Uruşkan ulu sarı,

Vuruşan büyük sarı (at üzerinde)

Aldıñğı ҡoldorı ҡılıştı polor,

Ön(deki) kolları kılıçlı asker olur

Art ҡuyruğı üldülü polor,

Arka kuyruğı (ise) mızraklı (asker) olur,

Ağaşka tabârza

Ağaçlara doğru yürüse (hücum etse),

Ağastı ender,

Ağaç(ları) imha eder.

Tındūğa tabūrza

Canlıya doğru yürüse (hücum etse)

Tındūdđ ender.

Canlıları imha eder.

Albattı yonǵo amır yoq polor,

Halk için asayiş yok olur

Ayǵa, ҡünge yarkın yoq polor,

Ayda ve Gün(eş)te ışık yok olur.

Ağaş tazılıınan ҡodorılar.

Ağaç(lar), kökünden koparılır.

Adazı palazınañ ayrılar,  
Babası, çocuğundan ayrılır.

Ölönj üzölör,  
Nebat, (kökünden) koparılır.

Ürönü tügöñör.  
Ürünü tükenir.

Ene erkezineñ ayrılar,  
Anne(ler), nazlı çocuk(lar)ndan ayrılır(lar).

Erñ yok qalar.  
Erkeğı yok olur.

Yerde kıöngül teger ölönj özör,  
Yer (üstün)de kıöngül (gönül) denen nebat yetişir.

Ölönjñönj sarı manğıs çığar,  
Nebattan sarı çekirge çıkar.

Malğa labârza,  
Hayvana doğru yürürse (rastlarsa),

Maldı soror,  
Hayvanı yutar, (öldürür.)

Kıjē tabârza,  
Kişiyē doğru yürürse (rastlarsa),

Kıjinî soror.  
Kişiyi yutar, (öldürür).

Ol ata şal Yime kıy salar:

O zaman şal Yime seslenir:

"Peri örgiin Maıdı şire"

"Mandı şire, beri bak!"

"Pir polıııı etin!" tir,

"Bir yardım et" der,

"öngöl teger ölöı ö"

"köngöl (önöl) denen ota"

"olım yetpedi" tir,

"Elim yetmedi." der.

"öngöl teger ölöıııı tazılı"

"köngöl (önöl) denen otun kökü,"

"oıır yılan" tir.

"Koyu renk(li) yılan" der.

Maıdı şire, ıııupas.

Mandı şire, cevap vermez.

Anaip polbazı şal Yime kıy salar

Böyle cevap olmayınca şal Yime (tekrar) seslenir:

"Yân ân albattızın taştadı,"

"Yân Kân halkını bıraktı (gitti),"

"Yaşı aygır ürün taştadı,"

"İyi aygır sürüsünü bıraktı (gitti),"

"Yar yemiril p, su s ldı,"

"Yar   k p, su kurudu,"

"Ya al  ton elep,"

"Yakalı elbise a ındı (eskidi),"

"Ya azı yırtıldı."

"Yakası yırtıldı."

"Ya  rul  yurt,"

"Hakimiyeti olan yurt, (memleket)"

"Ya  nı yok çaldı."

"Hakimiyetini kaybetti."

"Yarı t ga y r m yok poldı."

"I ıklı (güne doğru) hareket (hayat) yok oldu."

"Uyal   u ,"

"Yuvalı  u ,"

"Uyazın ta tadı."

"Yuvasını bıraktı (gitti)."

"Turul   i ,"

"Duracak yeri olan geyik,"

"T r n ta tadı,"

"Duracak yerini bıraktı (gitti),"

"Palal   adı,"

" ocuklu kadın,"

"Palazın taştıadı."

"Çocuğunu bıraktı (gitti)."

May Tere, uııcuķpas.

May Tere, (yine) konuşmaz.

Onıń ķininde Erliķtiń pãttırları

Onun arkasındaki Erlik (Han)in alpları (kahramanları)

ķarař—pıla ķerey,

Karaş ile Kerey,

yer üstiinö çığarlar.

Yer üstüne çıkarlar, (peydah olurlar).

yer üstünö çıķķanda

Yer üstüne çıktıklarında

Ülgönîń pãttırları

Ülgen'in kahramanları

Maıdı şire bile May Tere

Maiıdı şire ile May Tere

Alarbıla yūlajarğa

Onlarla savaşmak için,

Teđeriden tūjörlör.

Gökten inerler.

May Terenîń ķanńań

May Tere''nin kanından (kanı ile)

Yer ot ko  alar.

Yer ateşe kalır (ateş yeri sarar).

 al anı ı  ak  and ı polor.

Ahır zamanı böylece olur (meydana gelir).<sup>[1]</sup>

## Kaynaklar

[1] Saadet Çağatay, "Altay Türklerinde Kıyamet Anlayışı",

[dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/840/10634.pdf](http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/840/10634.pdf)

[2] [iskenderkazazgunlugu.blogspot.com/2008/05/trklerde-kalan-akkyamet-gn.html](http://iskenderkazazgunlugu.blogspot.com/2008/05/trklerde-kalan-akkyamet-gn.html)

[3] [www.iyibilgi.com/haber.php?haber\\_id=59024](http://www.iyibilgi.com/haber.php?haber_id=59024)

[4] Prof. Dr. Saadettin Gömeç (A. . Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih

Bölümü), "Eski Türk İnan ı  zerine Bir  zet",

[dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/29/208.pdf](http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/29/208.pdf)

[5] Prof. Dr. Saadettin Gömeç, "ŞAMANİZM VE ESKİ TÜRK

D N " (SHAMANİZM and OLD TURKİSH RELİGİON), PA . Eğitim Fak. Derg. 1998, Sayı: 4.

[6] Prof. Dr. Zeki Cemil Arda, "Anadolu ve Avrupa Mitolojisinde İçerik ve Motif

Kar ıla tırması", [www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi\\_dosyalar/09-09-14.pdf](http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/09-09-14.pdf)

[7] Abdülkadir İnan, a.g.e., s.22-25.

[8] [www.facebook.com/group.php?gid=51018129249](http://www.facebook.com/group.php?gid=51018129249)

[9] W Radloff, "Proben der Volksliteratur der nördlichen Türkischen Stiimme", 1886 Petersburg, C. I, s.167-170.

[10] Abdülkadir İnan, "Tarihte ve Bugün Şamanizm", TTK, Ankara 1954, s. 24-25.

[11] Ahir zaman, "Kal anı ı  ak "a dair Altayca metin, Verbitskiy'nin "Altayskiye İnorodtsı" (Moskova, 1893) adlı eserinde de aynen bulunur; yalnız bu metinde bazı sesler, biraz de i iktir.

[12]  lk   elik  avk & Yunus Koç & Fatma Türkyılmaz & Mikail Cengiz, "Yaşayan

Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat  
Araştırmaları Enstitüsü & TÜRKSOY- Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi,  
Ankara, 2007. ISBN: 978-975-491-254-258.